
L'Hospital de la Santa Creu de Barcelona durant el Trienni Liberal, 1820-1823

Isabel Fargues i Garcia i Roser Tey i Freixa*

Tots els canvis sociopolítics del segle XIX es reflecteixen d'alguna manera en l'Hospital, però la mateixa naturalesa de la institució li garanteix la continuïtat. El Trienni Liberal només és una de les moltes vicissituds que l'han afectat, a la qual s'ha d'afegir la devastadora epidèmia de febre groga que hi va coincidir.

En començar aquest període ens trobem davant d'una institució que tot just s'està refent de les conseqüències de l'ocupació francesa en la guerra de 1808-1814, que la va afectar principalment en la seva administració i economia, fins a l'extrem que encara hi havia deutes d'estances de militars.

Malgrat tot, l'Església i el municipi, que en són els patrons, són els primers interessats a assegurar que l'Hospital ofereixi com sempre el seu servei a les persones pobres, malaltes i discapacitades i doni acolliment als infants orfes, al marge de totes les contingències polítiques. Això explica que el ritme normal de substitució dels membres de la Molt Il·lustre Administració (MIA) –dos canonges i dos regidors– es mantingui durant tot el Trienni, a excepció del canvi total de regidors que es va produir en el nou ajuntament constitucional; en aquest cas, la reelecció del canonge Joan Altube, que ja havia representat l'Hospital dins de la Comission des Hospices durant l'època napoleònica, significa la voluntat de mantenir un administrador expert, que fins i tot és reelegit dues vegades més.

Aquesta comunicació forma part d'un estudi sobre l'atenció d'infermeria als acollits a l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau durant els sis segles de la seva existència.¹ Les fonts utilitzades amb preferència en aquest cas són: les actes de

* Isabel Fargues és infermera i professora d'Història d'Infermeria (Escola Universitària d'Infermeria de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau). Roser Tey és també infermera i llicenciada en Història Medieval per la Universitat de Barcelona.

1. Algunes parts de l'estudi han estat ja publicades: «L'atenció als militars a l'Hospital de la Santa Creu. Segle XVIII», dins Ramon GRAU (coord.), *El segle de l'absolutisme, 1714-1808*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2002 (*Barcelona Quaderns d'Història*, 7); «Enfermeria en el Hospital Santa Creu de Barcelona. Primera mitad siglo XIX», *Revista ROL de Enfermeria*, 12 (2001), pàg. 56-64; i altres presentades en els diversos congressos organitzats pel Seminario Permanente de Historia de la Enfermeria de la Universidad Complutense de Madrid.

la MIA, de les quals considerem significatiu que hi faltin les del primer trimestre de 1820 i les compreses entre el 25 d'abril i el 14 novembre de 1823 –que el secretari fa constar que no són autoritzades per ell perquè durant aquest temps va restar apartat de la secretaria–; les sèries documentals Antic Hospital (Govern i Administració); i, a més, els Acords de l'Ajuntament dels anys 1820 al 1823, per suplir les mancances de les actes.

La vida a l'Hospital

Els més de quatre segles d'experiència hospitalària han generat una dinàmica de funcionament sobre la qual els esdeveniments polítics tenen escassa incidència; tot i això, el nou règim implantat en el Trienni Liberal va repercutir-hi en alguns aspectes, a causa de la reorganització assistencial que pretenien dur a terme les Juntes de Beneficència: on més es van notar els seus efectes va ser en els àmbits d'administració i de personal. Dels metges, les úniques notícies que consten són les relacionades amb la seva activitat normal i que col·laboren en l'edició d'un *Periódico de la Sociedad de Salud Pública*. Atès que l'objectiu primordial de tenir cura de les necessitats dels acollits requeria en les dues comunitats religioses, femenina i masculina, i que aquestes van continuar la seva activitat normalment, sense veure-se'n afectades més que en casos esporàdics i ja molt als darrers temps, la vida quotidiana només es va ressentir profundament per l'epidèmia de febre groga, a la qual es va haver de fer front.

Les relacions amb les noves autoritats van prosseguir sense alteració visible i la col·laboració mútua es fa evident arran de les mesures extraordinàries a causa de l'epidèmia o en el suport de la Diputació i de l'Ajuntament quan la MIA eleva al Congrés un escrit manifestant els gravíssims perjudicis que se li ocasionaran si es considera «por mano muerta» i se li apliquen les disposicions del decret de les Corts de 27 de setembre de 1820, atès «el piadós objecte de l'establiment, la seva extensió i beneficis que en resulten a la humanitat».²

Però l'ajuntament de 1823 havia canviat de color polític –fins i tot les més altes autoritats havien perdut el tractament de “senyor” i tots eren assenyalats com a “ciutadans”– i és des d'aquest canvi que es pot percebre el propòsit d'assumir en exclusiva la direcció de l'Hospital, com ho demostren els acomiadaments de personal al marge de la MIA o els termes amb què s'expressa l'acord del dia 5 de febrer, on consta que «S. E. [la corporació] ha dispuesto» que els dos regidors administradors del «Santo Hospital» informin a l'Ajuntament per què dos canonges de la «Santa Iglesia» són reconeguts també com a administradors, a fi de veure si s'ha introduït algun abús en aquesta part.³ El final del règim constitucional va impedir que la reforma anés més enllà.

Entre els fets que consignen les actes, es poden remarcar els més descriptius de la varietat d'aspectes que ofería el context de la vida hospitalària, alguns potser influïts per la nova situació política, com és el de limitar el recorregut de la

2. AHCB (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona), 1D-I, *Acuerdos*, 1821, 2n quadrimestre, pàg. 901.

3. AHCB, 1D-I, *Acuerdos*, 1823, pàg. 235.

processó de Corpus al pati i a les sales, sense assistència d'exposits ni «músiques estrepitoses», o la intervenció d'un dels regidors de l'administració sobre les rifes mensuals de joies, en la qual dóna l'ordre que les joies no es comprin a la botiga de sempre, sinó en un altre proveïdor, que les subministrarà «con la mayor baratura», encara que sotmès a la prèvia valoració de la MIA sempre que aquesta ho consideri convenient. Aquestes rifes a benefici de la institució tenien una antiguitat i una acollida popular notables, com ho demostra el fet que les llistes dels afavorits amb els diversos premis es publicuessin al *Diario de Barcelona* el dia següent del sorteig. A partir de juny de 1822, la MIA disposa que s'encarregui el comptador d'organitzar-les, a fi que els germans en qui abans requeia l'obligació es puguin dedicar a tenir cura dels malalts, que és la seva finalitat.

Totes les iniciatives per millorar l'economia eren benvingudes, com és el cas d'una nena d'onze anys que pel juny del 1821 ofereix a benefici de l'Hospital un concert a gran orquestra que ha compost, i la MIA li dóna les gràcies, molt complaguda.

Un esdeveniment molt important és l'arribada de l'aigua corrent fins a les sales dels malalts: no hi ha notícia de quan comencen les gestions, però a les actes de l'Ajuntament consta que el 20 de novembre de 1820 s'acorda destinar l'import de les multes fins a fi d'any per contribuir a l'obra de la conducció des del dipòsit «dit de les canaletes». El 16 d'abril següent es va celebrar una gran festa d'inauguració, amb placa commemorativa d'acord amb les circumstàncies, de la qual es va haver de fer esborrar de l'any l'expressió: «1º del restablecimiento de la Constitución de la Monarquía» pel desembre de 1823.⁴

Incidències sobre el personal

Des dels inicis de la institució hi ha uns càrrecs confiats a preveres: el prior, en qui la MIA delega la direcció; l'anomenat infermer major, que en aquesta època és comissari d'entrades i responsable de tot el que afecta l'administració dels malalts, i el guarda-roba, que a més és qui fa les indagacions per autoritzar col·locacions i matrimonis de les exposites. Des de la fi del segle XVIII hi ha les dues comunitats religioses, els Germans Infermers de la Caritat i les Germanes Hospitalàries de la Santa Creu, que tenen cura dels ingressats amb l'ajuda de servents, mal anomenats "infermers". A més dels metges, els farmacèutics i els estudiants, dits practicants, hi ha un nombre indeterminat de persones dedicades a l'administració i els serveis: comptador, secretari, porters, carreters, enterrador, etc.

Atès que no tenim cap informació relativa al primer trimestre, l'acta del 25 de maig de 1820 presenta els quatre administradors que estan en desacord sobre algun incident relacionat amb el prior que no hem aconseguit d'esbrinar: els dos regidors de la MIA proposen acomiadar immediatament el prior i els dos canonges diuen que ho han de consultar al Capítol i que no es pot fer mai sense escoltar-lo abans. Vist que algunes queixes són fonamentades, s'acorda que amb sua-

4. AHCB, 1D-I, *Acuerdos*, 1820, pàg. 732, i AHSCSP (Arxiu Històric de la Santa Creu i Sant Pau), Actes MIA, 1821 i 1823.

vitat s'aconselli al prior que renunciï. El 9 de juny es nomena un interí que s'encarregarà de la superioritat de la Casa i se'l prevé que dins de pocs dies se li comunicaran les obligacions del càrrec i el salari, cosa que confirma que hi ha canvis en profunditat.

Els fets que vénen a continuació semblen confirmar que es tractava d'una reestructuració deguda als canvis polítics: el 10 de juny se suprimeix d'aquest càrrec el maneig de cabals i s'acorda que el que sigui elegit només assumirà la direcció espiritual i la superintendència de la Casa, i poc després es nomenen un comptador i un tresorer. L'acta del 18 de juliol transcriu literalment una certificació a favor de l'antic prior que relata els seus serveis durant la invasió francesa de 1808: nomenat prior des de 1810, exercí amb tota competència tant en la gestió econòmica com en la solució dels problemes en «aquests temps de calamitat per haver deixat els francesos que s'havien apoderat del hospital al desocupar-lo l'any 1814, només 6 pessetes en caixa i sense existències». La MIA lamenta no poder «encarecer y remunerar» com és degut els grans serveis prestats. Sembla, doncs, que hi ha interès per rehabilitar públicament l'actuació de l'antic prior, que després és convidat a l'acte solemne de transmissió de la clau de la caixa al successor, amb presència de tots els dirigents.

No sabem res més del prior durant aquests anys, però l'abril de l'any 1823 hi ha dues anotacions a les actes: el dia 16 s'informa que s'ha de donar notícia a la M. I. Junta de Beneficència del que ha ocorregut en la «proscripció» dels priors de l'Hospital i de la Convalescència i l'endemà consta que es reben sol·licituds d'aspirants a la plaça de prior, mentre que altres són dirigides a la Junta de Beneficència. Res d'això consta als acords de l'Ajuntament.

Quant a l'infermer major, també sembla que hi ha hagut canvis, perquè el 26 de juny de 1820 es concedeix interinament aquesta plaça a un prevere i el 24 d'agost l'Ajuntament comunica que «un seu dependent» exercirà el càrrec d'«Interventor o Associat d'Infermer Major de l'Hospital»; la MIA es limita a donar-se'n per informada.⁵ Fins al desembre de l'any 1823 no es troba cap altra menció d'aquest càrrec: el dia 9 hi ha un ofici de la Junta de Beneficència en què diu que, qui s'hi ha de quedar, ningú com la MIA ho pot saber «conforme l'esperit de les ordenacions». Per tant, és evident que hi havia més d'una persona que es creia amb dret a la plaça un cop recobrada la 'normalitat'. Encara l'any 1828, el prevere que exerceix d'infermer major com a comissari d'entrades es dirigeix a la Junta de Beneficència reclamant uns drets del seu càrrec que la MIA li ha retallat. Hi ha una capçalera manuscrita, *Hospital Civil de Santa Cruz. Enfermería Maior*, i notes al marge: a) «Pásese a la Administración Hospital»; b) «Páguese al interesado el mes cte. de septiembre y en lo sucesivo arréglese como informe la Administración. Así lo acordó la Junta».⁶

A més de les notícies habituals relacionades amb les racions alimentàries, els drets d'assistència en cas de malaltia i les jubilacions, l'única novetat en la resta de personal és la resolució del 10 de desembre de 1820 de cridar un per un tots els dependents davant d'un administrador, almenys una vegada a la setmana; aquest els exhortarà perquè exposin queixes i abusos, si en tenen. No sabem amb quina intencionalitat.

5. AHSCSP, Antic Hospital: Administració, carpeta 4 de personal divers.

6. AHSCSP, Antic Hospital: Administració, carpeta 4 de personal divers.

Les noves disposicions sobre el servei de milícies afecten el personal masculí de l'Hospital, cosa que genera problemes: el 23 de desembre de l'any 20, la MIA sol·licita al «Soberano Congreso» que es digni declarar els germans exempts i lliures de la quinta i del servei a les milícies, atesa la importància dels serveis que presten a la nació i a l'exèrcit tant en temps de pau com en temps de guerra. Hi ha certificats amb paper timbrat de la Direcció de los Reales Hospitales Militares del Principado de Cataluña acreditant que l'interessat ha servit a l'Hospital Militar.⁷

No creiem que aquesta petició hagués estat acceptada amb caràcter general, ja que a l'acta del 21 de gener de 1823 tres germans de la comunitat diuen que l'alcalde constitucional els expulsa de la ciutat per no haver-se presentat a l'alcalde de barri per a la Milícia Nacional; es resol que un administrador farà constar que l'omissió no ha estat maliciosa, sinó per creure que no els afectava en raó de la seva destinació «tan misericordiosa per alleujament dels pobres malalts». Presentada la seva sol·licitud a l'Ajuntament, la corporació acorda el 6 de febrer decretar que es compleixi l'ordre donada per haver desatès els decrets de l'autoritat municipal.⁸

A l'acta del 2 d'abril del 1821 es diu que l'ajudant de comprador és comprès en la «milícia forçada» i demana a la MIA que intercedeixi davant l'Ajuntament per ser-ne deslliurat o almenys que li permetin servir en el batalló de voluntaris caps de família. Se li contesta que la MIA no té facultats per exonerar-lo del servei, però no veu inconvenient que s'allisti en el cos de voluntaris. Pel gener de 1823, uns altres tres dependents que resideixen a l'Hospital demanen un testimoni a fi de lliurar-se del servei de la Milícia: un d'ells s'encarrega de menar el carro de la carn i les vitualles, i els altres distribueixen la carn i el vi en racions diàries. També l'apotecari major demana a la MIA que intercedeixi per tal que l'Ajuntament Constitucional eximeixi els seus practicants de les obligacions dels deures de les milícies on estan inscrits, perquè no poden complir les obligacions del seu lloc de treball.⁹

Les repercussions de la Junta de Beneficència sobre el personal es troben reflectides l'any 1823, quan la política municipal es radicalitza i és des de l'Ajuntament que es prenen les decisions: el 18 d'abril s'acorda separar de l'hospital civil els germans Díaz i Martí i la germana major Antònia «por las varias noticias confidenciales que se tienen de poder dar un trastorno en aquel establecimiento y a la ciudad por medio de los locos a quienes se ha hecho cobrar odio a los milicianos y al sistema» i es pren l'acord de confiar la custòdia dels bojos a una persona de patriotisme comprovat.¹⁰ Pel maig, el dia 3, són acomiadades dues germanes i s'encarrega al «ciudadà» Galup (administrador) que els faciliti el passaport perquè retornin al seu poble, i el dia 5, en atenció als informes que s'han donat, es prenen decisions per acomiadar de l'Hospital dues germanes, el sagristà, el porter i un «loquero».¹¹ Un cop restablerta la situació anterior al règim liberal, les

7. AHSCSP, Govern Antic Hospital, carpeta 1.

8. AHCB, 1D-I, *Acuerdos*, 1r trimestre 1823, pàg. 246.

9. AHSCSP, Govern Antic Hospital, carpeta 2, subcarpeta 6.

10. AHCB, 1D-I, *Acuerdos*, 2n trimestre 1823, pàg. 804-808.

11. AHCB, 1D-I, *Acuerdos*, 2n trimestre 1823, pàg. 943 i 949.

actes de la MIA registren diverses reclamacions d'antics empleats contra els que va imposar la Junta, i encara, el 26 de gener de 1824, n'hi ha una en què Rosa Ripoll sol·licita ser reposada en el seu lloc d'«infermera», del qual va ser «remoguda en temps del Govern Revolucionari»; diu que va anar a Madrid a peu descalç i demanant almoïna com a «promesa en albricias de haberse vuelto S. M. al trono de sus mayores». Se'n demanen informes per part del «Subdirector de Espolios y Vacantes».

Una altra notícia molt vistosa té relació amb el vestuari dels germans: el febrer del 1823, les autoritats disposen que els germans es treguin el vestit talar; la MIA encarregarà una «decent levita» i un barret rodó, i de les saïes que ara porten es farà una altra levita per a dur dintre l'Hospital. Fins al maig del 1824 no recuperen l'hàbit talar d'abans, probablement perquè el migrat pressupost de l'Hospital no permetia tanta renovació de vestuari.

Continuïtat en l'atenció als ingressats

Els usuaris tradicionals de l'Hospital són els malalts, els dementats i els expòsits, cadascun d'aquests grups dividits en departaments masculins i femenins, alguns amb característiques especials, com és el cas dels aïllats per raons sanitàries o socials. La responsabilitat respecte dels acollits anava més enllà de la seva vida i sovint s'allargava fins a l'enterrament.

A la documentació revisada no hi ha constància de canvis en la cura de les necessitats dels acollits, si bé de segur que l'Hospital no es va poder lliurar de la greu crisi ocasionada per les conseqüències de l'epidèmia, sobretot si tenim present que la majoria de persones que hi accedien eren les més mancades de recursos econòmics: les actes de l'Ajuntament del final de setembre de 1821 van plenes de propostes per a alleugerir la misèria amb repartiments de «la sopa» als barris més necessitats, però tampoc disposen de pressupost per a finançar l'ajut i s'han d'adoptar mesures extremes per conservar la pau pública. Seria utòpic, doncs, pensar que l'Hospital va poder fer front a l'augment de ingressats i a la dispersió de personal per atendre els centres d'aïllament improvisats sense sentir-se'n profundament en el ritme de vida. Però atesa la manca de informacions sobre la resta de malalts atesos durant aquests anys, centrarem l'atenció en els grups que, d'una forma o altra, consta que van ser afectats per noves disposicions o per fets ocasionals.

Malalts aïllats

A l'Hospital sempre hi trobem espais dedicats a l'aïllament de malalts contagiosos, ara vinculats a les normes de la Junta de Sanitat. Les dues malalties més destacables en aquest període són la verola i l'epidèmia de febre groga; de la primera, se'n registren casos i s'inicia la vacunació ja instaurada a l'Hospital des de 1806; en acta del 21 de novembre de 1822, la MIA suggereix que, a causa de l'escàs prestigi de l'Hospital, els pobres no es presentaven a vacunar els seus fills i que la podrien administrar les parròquies o altres institucions per a obtenir millors resultats.

La gran epidèmia de febre groga de 1821 desborda les previsions normals: les actes ens informen de les mesures extraordinàries que s'adopten. La primera és que el 6 d'agost es dona ordre d'habilitar unes golfes sobre la sala de l'administració destinades a malalts procedents dels barris o de la Barceloneta i, a més, als sospitosos de contagi. Es recorda observar les regles d'aïllament.

Des de l'agost hi ha un seguiment per part de la Junta de Sanitat Municipal. Entre les diverses mesures d'aïllament, l'Ajuntament ha disposat el dia 22 una redistribució de malalts als llatzerets improvisats: els sense recursos seran conduïts al convent franciscà de Santa Maria de Jesús i assistits per compte del govern; els que vulguin pagar les despeses ocasionades, amb un compromís previ de les famílies i el facultatiu, passaran a la Casa del Virrei del Perú (la torre de la Virreina, a Gràcia, propietat de l'Hospital). Finalment, les persones sanes que ara estan en observació en el convent de Jesús passaran al de carmelites de Gràcia: resta per determinar on aniran els convalescents.¹² S'ha habilitat com a hospital l'edifici de l'antic Seminari de la Rambla i, el 24 de novembre, l'Ajuntament comunica a la MIA que serà considerat com una veritable dependència de l'Hospital General i espera que se'n faci càrrec de seguida, advertint que totes les despeses corren a compte d'«aquest cos polític».¹³ La MIA hi envia dos germans i dues germanes; el 12 de desembre, havent disminuït el nombre de malalts, es retorna a Santa Creu per tal d'evitar despeses.

Malgrat totes les disposicions, es pot detectar que encara van ser insuficients: la MIA es defensa de les queixes de dos metges exposades en un memorial datat el 26 d'abril de 1822. Ignorem el contingut del document, però l'acta del 4 de maig fa constar que sempre es van complir les disposicions sanitàries: els sospitosos es feien conduir al llatzeret i, si estaven afectats, es donava ordre de trasllat al Seminari, però també es donaven casos d'ingressar malalts gens sospitosos que després es veien afectats pel mal i encara que s'avisava tot seguit a «los ordinarios conductores, a poca demora de éstos morían en las quadras», i això obligava a fer les fumigacions i desinfeccions pertinents. Igualment fan constar que l'epidèmia també va afectar el personal de la Casa sense contacte amb malalts i algun d'ells en va morir, mentre que van ser molt pocs els afectats entre els servents de les sales.

Consta que hi va haver personal contagiats per diverses notícies de les actes: el 31 d'agost es disposa que, quan mori un eclesiàstic, un germà o una germana, no el facin passar pels departaments de malalts, sinó que el portin directament a la capella, i que, si són contagiosos, no entrin a l'església i vagin directes a la capella del «corralet». Segons la història de la comunitat que fa Carmen Mestre, van ser cinc les germanes que van morir per l'epidèmia.¹⁴

També hi va haver expòsites afectades: el 30 d'agost, dos facultatius majors, a qui la MIA havia demanat un informe sobre malalties observades al convent d'expòsites, diuen que no hi ha cap símptoma de sospita i es resol que passin a dormir en un altre departament, que surtin a passeig i que no beguin en hores intempestives. Bé que sabem que després se les havia traslladat al Col·legi de la

12. AHCB, 1D-I, *Acuerdos*, 1821, 2n quadrimestre, pàg. 1.249.

13. AHSCSP, Govern Antic Hospital, carpeta 1, núm. 24.

14. Carmen MESTRE BUN, H. S. C., *Las Hermanas Hospitalarias de la Santa Cruz de Barcelona (1792-1977)*, Barcelona, Claret, 1991, pàg. 100.

Trinitat per al seu «major benestar i ventilació» i que quan l'Ajuntament els demana si n'han fet «l'espurgo» contesten que allà no hi va haver cap malaltia, el 6 de maig se celebra un ofici al Convent de les Donzelles per totes les que han mort a l'epidèmia.

L'esforç extraordinari del personal en aquesta circumstància devia ser tan evident que la MIA, el dia 10 d'octubre, encara en plena epidèmia, resol que quan s'acabi gratificarà d'acord amb els seus mèrits el personal de la Casa, excepte els germans i les germanes, segurament pel fet de pertànyer a les comunitats religioses i no estar subjectes a retribucions econòmiques; a més, el 17 de desembre l'Ajuntament acorda gratificar els germans que han estat als llatzerets amb dues unces d'or a cadascun.¹⁵ També consta que el febrer del 1823 es concedeix habitació permanent a un francès que havia actuat de traductor durant l'epidèmia, ja que «en su ministerio asistía a los enfermos por los idiomas que posee».

Un altre tipus d'aïllament és el que es fa en el cas dels malalts veneris, en què, a més de les precaucions sanitàries, s'estableix un control social. Segons l'acta del 15 d'abril de 1820, no es permetrà entrar a la sala de venèries ni parlar amb cap de les malaltes sense llicència del «Jefe Político». El 20 de febrer de 1827, en plena ocupació francesa, hi ha un esborrany de la MIA presentant una queixa perquè un caporal d'un dels regiments de la guarnició aliada va intentar entrar en el departament de les malaltes venèries, on no es permet l'entrada de ningú per «los funestos acontecimientos y perjuicios que podrían resultar». El prior el va «intimar de retirarse» i «lexos de aquietarse a tan justo precepto, hizo el ademán de sacar la espada, con escándalo de la cuadra y aún con susto de los enfermos». El dia 24, el lloctinent general comandant de divisió de l'exèrcit francès a Espanya respon (en francès) que, localitzat el reu, ha estat degradat i empresonat i que se sent dolgut per aquest fet. La MIA agraeix les mesures, però només pretenia que no es poguessin repetir casos com aquest, no el càstig del culpable, i per això va informar de la seva classe, però no de la seva identitat: interposa «todo su valimiento a fin de que tenga V. E. la bondad de levantar la pena decretada» tant com sigui possible. La resposta del lloctinent és que ha d'anteposar l'interès de la disciplina.¹⁶

Quant a les «retirades», el tipus d'aïllament és exclusivament social: es tracta d'embarassades que desitgen amagar la seva situació. De sempre, tan sols hi tenen accés la germana cap de sala, la llevadora i el prior en casos especials. Les actes del 2 de març i del 13 d'abril de 1821 remarquen que «cap facultatiu pugi al departament de retirades» a menys que una necessitat indispensable ho exigeixi i que no es podrà admetre cap retirada distingida (de pagament) sense que presenti una certificació del seu propi rector que «acredite legítimamente su honradez y que sólo por efectos de una sólo flaqueza cayó en tal fragilidad».

Un altre grup diferenciats és el dels militars; tot i que en aquest període es va habilitar l'antic convent de Jonqueres com a hospital militar, hi ha constància de la seva presència a Santa Creu per l'acta de l'11 de març de 1822, que fa referència a un ofici de l'intendent ordenant que a les sales de militars, en especial d'artilleria, es detallin les classes, i que l'Ajuntament encarrega a la MIA destinar un local separat per col·locar-hi els individus de la columna del coronel Costa que

15. AHCB, 1D-I, *Acuerdos*, 1821, 3r quadrimestre, pàg. 2.002.

16. AHSCSP, Govern Antic Hospital, carpeta 2, subcarpeta 14.

tal vegada es posin malalts.¹⁷ A partir del gener del 1824 hi ha diverses notícies referents a l'atenció als militars. El dia 21, el comissari de guerra-inspector d'hospitals comunica a la Junta Administrativa de l'Hospital que s'han de complir les instruccions donades el passat desembre: el Ministeri disposarà tot seguit el trasllat de tots els malalts que el seu estat ho permeti de l'Hospital Militar de Jonqueres a l'«Hospital Civil Santa Creu». Datat del dia 28, hi ha un document incomplet en què l'Hospital al·lega tots els inconvenients d'insalubritat i de manca d'espai, però el 2 de febrer un ofici de la Intendència acompanya un escrit refusant moltes de les objeccions que la MIA havia posat, per bé que reconeix que primer s'han de liquidar el comptes pendents des de 1807.¹⁸

Dements

El departament de dements acull malalts pobres i de pagament, i té les seves pròpies normes de funcionament: de tant en tant s'ha de recordar als alcaldes que no seran admeses les persones que no vinguin acompanyades d'una certificació mèdica acreditant que són veritables malalts mentals. Un reglament del 7 de juliol de 1820 detalla tres classes diferenciades dels ingressats de pagament, amb les respectives quotes i el règim alimentari establert per a cadascuna.

No s'hi permeten les visites més que amb permís escrit d'un dels administradors; cada 15 dies, hi ha visita dels metges per veure com són tractats i quina classe de treball els pot ser profitós o perjudicial, per informar-ne a la MIA.

Sabem que hi havia algunes malaltes mentals que dormien en «terra ferma», per la qual cosa es disposa de fer uns «tablados» per evitar-ho.¹⁹ També sabem que n'hi ha d'altres que disposen d'habitació particular: una interna no sembla estar tan mancada de raó com es vol suposar i s'encarrega al metge que l'observi amb particular atenció per evitar les «fatals conseqüències que es podrien ocasionar a la infeliç». Ella mateixa, en una carta a la família, explica que no li falta res i que està igual que a casa, sense novetat en la salut ni en el «judici», cosa que uns dies més tard confirma el metge.²⁰

Les autoritats també intervenen en alguns ingressos: les actes donen notícia que, el 10 de juny de 1820, l'intendent envia un artiller dement que serà mantingut durant quatre mesos a càrrec de la Tresoreria i, pel març de 1821, es demana al «Jefe Político» que doni destí a dos detinguts que han estat donats d'alta en el departament de dements.

Expòsits

La tutela tradicional sobre els infants acollits no es veu alterada substancialment per les noves circumstàncies polítiques: consisteix a tenir cura de les seves necessitats, educar-los i preparar-los per a la inserció social, sigui a través de l'a-

17. El coronel Costa era el cap de les Milícies Nacionals.

18. AHSCSP, Govern Antic Hospital, carpeta 1, núm. 23.

19. AHSCSP, Actes MIA, 12/X/1820.

20. AHSCSP, Actes MIA, 11 i 14/IV/1823.

dopció o fent-se'n càrrec directament. Quan no són adoptats, hi ha tot un protocol destinat a garantir la seva futura subsistència: els nois són encaminats a un ofici i les noies a les tasques domèstiques; les actes de l'any 1820 ens informen, el 25 de maig, que les expòsites es posaran a servir a fi de «donar-los-hi carrera» i, el 16 de juny, es denega un expòsit de 16 anys que era demanat per a servir dient que la MIA no ha pensat per ara a «col·locar els expòsites en classe de servents». En la 'carrera' prevista per a les noies es contemplava també el matrimoni, igualment assegurant-se que el candidat reunís les condicions adients: el 19 de gener de 1822, el «Jefe Político» ha demanat explicacions sobre els motius que justifiquen no acceptar el casament d'una expòsita i se n'hi donen.

Aquesta tutela s'exercia també a l'hora de col·locar-les: es feia un contracte rescindible per les dues parts, en el qual es fixaven les condicions i el salari, amb la seguretat de ser readmeses a l'Hospital si no reeixia. El juny de 1821, una senyora de Sabadell demana l'expòsita Llúcia per servir-la i promet donar-li sis pessetes mensuals, obligant-se a no deixar-la sola ni a casa ni a fora, sinó sempre acompanyada d'una persona «de satisfacció»: concedida. En canvi, pel maig de 1822, una senyora promet donar educació i una pesseta diària a un expòsit que treballa a la fàbrica de filats de l'Hospital; es resol denegar-ho a menys que sigui adoptat: si vol donar la pesseta a l'Hospital, aquest s'encarregarà de la seva «particular educació com a mestre de primera nota»: és a dir, negativa a la possible explotació.

Les conductes indisciplinades comporten l'exclusió: les noies perden el dret de ser readmeses a l'Hospital i són enviades a la Casa de Misericòrdia i, en el cas dels nois, hi ha testimoni a les actes del 30 de juny i del 2 de setembre del 1820: a la primera, es concedeix permís per sortir de l'Hospital i treballar del seu ofici on vulguin a dos expòsits, atès que «són díscols» i que troben feina; a la segona, s'acorda demanar al «Jefe Político» mesures per a la reclusió dels expòsits díscols.

A la documentació de l'Hospital no trobem informació sobre com van incidir les noves autoritats en l'acolliment d'expòsits, però algunes dades fan pensar que hi ha hagut una pressió o unes circumstàncies que han obligat a prendre mesures diferents de les habituals: segons l'acta del 28 de novembre de 1823, l'Hospital de Vic ha demanat enviar els expòsits que havia retingut «durant les circumstàncies» i que la MIA els aboní les despeses de les dides. La MIA resol que s'admetin, però diu que «no té facultat» per pagar-les i que en aquest cas «és prudent que entre tots es porti el pes». El 26 de febrer de 1824, l'Ajuntament respon a un ofici de la MIA demanant el pagament de les estances d'orfes que li havien estat enviats anteriorment per les autoritats dient que, «estando mandado que las cosas se repongan en el estado en que se hallaban antes del 7 de marzo del 1820, no le es dable hacer efectivo a Vs. el importe de las instancias [sic] de los infantes huérfanos [...]», ja que està marcada per la superioritat la inversió que s'ha de fer per a tots els fons.²¹

Enterrament

L'Hospital també es responsabilitzava de l'enterrament dels pobres que hi morien i sempre havia disposat d'un cementiri annex, fins que la construcció del Col·legi de Cirurgia en el darrer terç del segle XVIII va ocupar-ne l'espai, almenys

21. AHSCSP, Govern Antic Hospital, carpeta 1, núm. 7.

parcialment. En fer l'exhumació de les restes, algú va tenir la pensada de convertir-les en un memorial piadós que va ocupar tota una paret construïda artísticament amb ossos humans.²² La proximitat d'aquest recinte al cèlebre "corrallet", aula d'anatomia patològica abans de l'existència del Col·legi i després dipòsit de cadàvers, va configurar una zona característica dins de l'Hospital; encara avui en perdura el record en el nom d'un carreró.

Quan les mesures sanitàries van prohibir l'enterrament dins la ciutat i es va construir un cementiri general en zona no urbanitzada, l'Hospital no tenia on enterrar els seus morts, perquè el nou recinte estava distribuït en parròquies i el nombre de cadàvers procedents del centre excedia de l'espai assignat a la parròquia corresponent: mentrestant, es valien del cementiri del convent de Jesús, a Gràcia, on encara es registren enterraments l'any 1820. Per resoldre aquest problema, el bisbe s'havia ofert a construir-ne un altre d'adossat al costat de mar del Cementiri General, en zona arenosa i no productiva, on els efluvis no poguessin arribar a la ciutat. El 1819, només hi faltava l'aprovació reial²³ i, el 1823, els obrers de l'Hospital ja demanen que s'obri una porta de comunicació entre aquest nou cementiri i el general, a petició del públic.²⁴

Es disposava d'un carro per fer el trasllat dels cossos; el mateix conductor, acompanyat primer d'un expòsit i més tard de dos dementes, s'encarregava de l'enterrament, encara que segurament sovint incomplia la normativa municipal d'enterrar-los a cinc pams de profunditat i amortallats, com ho demostra que en una ocasió comissionen el mateix arquitecte de l'Hospital i, en una altra, el responsable dels dementes per inspeccionar la forma en què es fa.²⁵

No s'acabaven aquí els problemes amb els cementiris, perquè el vell Hospital de Sant Llätzer, a la plaça del Pedró, integrat al de la Santa Creu i governat per la mateixa administració, també havia tingut un cementiri propi que ara s'havia d'urbanitzar. Les actes de l'Ajuntament donen una informació molt detallada sobre l'incident que es va produir en iniciar-se'n l'enderroc, relat que permet observar com es resolien els delicats equilibris d'interessos entre tots els afectats: el 26 de juny de 1821, l'Ajuntament ha de convocar una reunió extraordinària per tractar d'un ofici que la MIA li ha fet arribar amb urgència, on manifesta que el mateix dia al matí ha vist, amb gran sorpresa, com s'ha presentat «una porció de presidarios» per enderrocar el cementiri de Sant Llätzer, sense prèvia autorització municipal, i protesta per aquesta i altres possibles «violències». Revisada l'acta de la «Junta de Ornat» on es tractava de l'assumpte –paralitzat perquè els veïns de la plaça del Pedró no contribuïen a la despesa–, es va reconèixer que les facultats de la comissió no eren executives i es limitaven a proposar i planificar millores per «hermoseo de esta capital» i, per tant, hi havia hagut una mala interpretació. Tot i així, es va arribar a l'acord de continuar l'enderroc, amb la supervisió del president de la Junta i d'un dels regidors de la MIA, Gaietà Galup.

L'endemà es va reunir la Comissió d'Ornat: un tal senyor Puig informa que a les 6 del matí se li havien presentat a la Ciutadella un grup de veïns amb la peti-

22. La paret, oculta per altres construccions que amb el temps s'hi havien adossat, va ser redescoberta i finalment enderrocada quan l'Hospital es traslladà al nou edifici de Domènech i Montaner.

23. AHSCSP, Govern Antic Hospital, carpeta 2.

24. AHSCSP, Actes MIA, 21/I/1823.

25. AHSCSP, Actes MIA, 9/VI/1821 i 22/I/1822.

ció que no els enviés els presidiaris perquè la seva resolució era de no contribuir, ja que temien que l'Hospital volia construir cases en el recinte. Davant aquesta situació, es delibera que convé que la Junta no fracassi en la seva primera empresa i que no es perdi una ocasió de realitzar-la «sin el menor gravamen de los fondos públicos»; els acords finals van ser d'empedrar totalment el recinte, tal com està manat, de no atendre cap pretensió de la MIA respecte de qualsevol indemnització i d'instar els veïns a contribuir segons les seves possibilitats i el benefici que n'obtindran.

Les negociacions a tres bandes devien tenir bon fi, perquè amb data del 5 de juliol la MIA sol·licita el permís per edificar en un terreny propi «junto al cementerio» i S. E. disposa, sense cap objecció, que passi a la Comissió d'Obreria.²⁶

En aquest repàs als fets sobresortints de la vida hospitalària durant el primer govern liberal de la ciutat, hem de destacar, en primer lloc, la concisió de les actes, de les quals es pot obtenir molta menys informació del que és habitual abans i després d'aquest període: ¿significa això que hi havia una voluntat expressa de no deixar aflorar tensions latents entre els administradors? En tot cas, cal reconèixer el mèrit de les diferents persones que van administrar la institució en aquestes circumstàncies i que van ser capaces de fer l'esforç de sobreposar-se a possibles divergències per arribar a acords operatius en les situacions més conflictives.

26. *AHCB*, 1D-I, *Acuerdos*, 1821, 2n quadrimestre, pàg. 951 i 1.020.